

ІРИНА КОЧАН

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

kim1950@i.ua

Слова з новими міжнародними компонентами в сучасній українській мові (на прикладі слів з компонентом *кібер-*)

Міжнародні лексеми є у кожній мові. Їхня кількість залежить від того, чи мова повністю абсорбує ці слова у свою систему, чи, навпаки, відштовхує їх, намагається знайти для них відповідні аналоги на національному ґрунті. Більшість таких слів називають поняття різних галузей знань, тобто є термінами.

Українській мові також притаманні такі спеціальні назви. Вони з'явилися порівняно недавно, але вже здобули права громадянства. Одні з них пристосувалися до нашої мови, отримали національну афіксацію, стали продукувати словотвірні ланцюжки та гнізда, інші ж так і залишилися у своєму первісному вигляді, лише в нашій транслітерації.

“Інтернаціоналізація лексем належить до універсальних мовних явищ, оскільки включає до свого словникового фонду певну кількість міжнародних слів і термінів. Процес інтернаціоналізації лексем досить складний і пов'язаний як із внутрішньомовними, так і зовнішньомовними факторами. У цьому зв'язку інтернаціональне, міжнародне слово може або генетично належати до загальноетимологічного фонду і проходити шлях розвитку усередині конкретної мови, або запозичуватися з мови, в якій воно було введено в ужиток, при цьому неабияка роль відводиться мові-посереднику”¹.

В українську мову латинські й грецькі слова проникали різними шляхами: 1) безпосередньо з класичних мов; 2) за посередництвом романо-германських мов (французької чи німецької); 3) за посередництвом слов'янських (польської чи російської).

Терміни з міжнародними компонентами легко впізнати, вони мігрують з однієї мови до іншої, не потребують перекладу і позначають поняття най-

---

¹ О. Кокойло, Н. Корбозерова, *Інтернаціональна лексика в російській та іспанській мовах*, “Мовознавство” 1987, № 2, с. 27.

різноманітніших галузей знань. А оскільки, як відомо, терміни не творяться стихійно, а придумуються, складаються за певним зразком, певною моделлю, то нерідко відомі автори деяких з них. Зокрема, автором математичного терміна *логарифм* є шотландський математик Дж. Непер (1550–1617). Він утворив його з грецьких основ. Слово *мікроб* (термін біології та медицини) утворив 1876 року хірург Седійо також на основі грецьких слів. Термін екологія виник у середині XIX ст. (1858), проте у науковий обіг його ввів німецький біолог Ернст Геккель у 1886 році, а слово телефон придумав у 30-х роках XIX ст. англійський фізик У. Уїтстон. Останнім часом греко-латинські морфемі є тим будівельним матеріалом, з якого нерідко творяться терміни у західноєвропейських мовах, у тому числі й у слов'янських.

Сьогодні не є винятком. На сучасному етапі розвитку мов активно продукуються слова з новими терміноелементами, такими як: *алко-еко-*, *євро-*, *кібер-*, *ксеро-* та ін. Вони проникають в усі сфери нашого життя: від наукової до побутової.

За останні роки ці компоненти стрімко розвинули свої лексико-семантичні поля, збагатили свій семантико-асоціативний та словотвірний потенціал. Особливо продуктивними вони є у засобах масової комунікації. На жаль, їх ще у повному обсязі не ілюструють філологічні словники, вони подаються спорадично. Подекуди помітна й розбіжність у лексикографічному описі цих лексем.

Слова з міжнародними компонентами досліджували З. Куньч, А. Москаленко, Г. Півторак, М. Прихода, О. Сербенська, М. Сташко, З. Таран, Н. Титаренко, Г. Чернецька та ін.

Зокрема слова з компонентом *алко-* знаходимо у розмовному мовленні: *алкозалежність* (*алкогольна залежність*), *алкохвороба*, в періодиці: *алкопроблеми*, *алкоцентр*, *алкококтейль*, тощо, а також у науковому стилі: *алко-сорб* (бурштинова кислота), *алко-зельтцер* (шипучі таблетки від похмілля), *алко-гурме* (уміння пити вино) тощо.

У реєстрах словників та в текстах ЗМІ поширюється коло слів із такими компонентами, що сягає вже понад сотню одиниць. Дані взятих для аналізу реєстрів словників доповнюють численні неологізми на зразок *євро-афро-азійський*, *євробанкір*, *євробізнес*, *євробум*, *євровідносини*, *євровіза*, *євродизайн*, *євронет*, *євро-сервіс*, *євросуд* та інші.

За тематикою лексеми з кожним компонентом мають свої тематичні групи. Зокрема слова з компонентом *євро-* входять до:

1. суспільно-політичної лексики: *євроінтеграція*, *єврохартія*, *єврокомісія*, *європарламент*, *євроконституція*, *євродепутат*, *єврокомісар*, *євроделегати*, *єврокорпус*, *європолітики*, *єврокандидати*, *євроструктури*, *єврорегіони*, *єврочиновники*, *євросусіди*, *європрикордонники*, *єврогромадянство*, *європери*, *євровіза*, *єврозакон*, *євростандарт*, *євроцентр*, *євроспільнота*, *євросоюзники*, *євродіалог*, *єврофіли*, *єврофілія*, *євроклуб*, *євроміф*, *євроарена*, *євросвіт*, *євробюлетень* тощо.

2. позначають економічні явища та реалії, наприклад, *євроекономіка*, *євроконсорціум*, *єврокредит*, *єврозона*, *євровалюта*, *євробанк*, *євроіндекс*, *євробон*, *єврооблігації*, *євроринок*, *євродопомога* і под.

3. позначають поняття спорту: *євроспорт*, *євроліга*, *єврокубок*, *єврочемпіонат*, *євротурнір*, *єврофутбол* тощо.

4. побутові поняття: *євродизайн*, *євроремонт*, *євровичстка*, *єврофото*, *євробазар*, *євроавтобус*, *єврокухня*, *євроофіс*, *євровікна*, *євродвері*, *євромеблі*, *єврорубероїд*, *єврогардини*, *євроквіти*, *євроколеса*, *єврогриль*, *єврошпалери*, *єврочерепиця*, *єврованна*, *єврокахлі*, *євродіжка* тощо.

Відомий науковець Н. Клименко встановлює три значення основи **євро-**:

1) композити, пов'язані із з поняттям «Європа» (в географічному, історичному, культурному сенсі): *європорт*, *єврооренда*, *євробізнес*, *євродизайн*, *євроракета*;

2) з поняттям «Європейський Союз» (ЄС): *євробанк*, *євромаркет*, *євроосвіта*;

3) з грошовою одиницею євро- : *єврозона*, *європремія*, *європозика*².

Проте в українській мові у цієї основи розвинулося ще четверте, оцінне значення, коли йдеться про побутові речі, яким приписується висока гарна якість: *євроавтобус*, *євровікно*, *європідлога*, *євромода*. Якраз такі слова побутують у публіцистичному (особливо у рекламному жанрі) та розмовному стилях української мови: *євроквартира*, *європлінтус*, *єврорубероїд*, іноді з іронічним відтінком: *єврозабігайлівка*, *євролюбов*, *європані*, *євроскандал*, *єврохата*, *єврокав'ярня*. Окрім того, окремі слова з цим компонентом цілком змінюють своє значення. Так слово *євробачення* позначає не лише спільну мережу європейського телебачення, а й назву всеєвропейського пісенного конкурсу.

Компонент **єко-** маємо у таких словах: *єколог*, *єкологія*, *єкозахист*, *єкосистема*, *єкосфера*, *єкотип*, *єкотон*, *єкотоп*, *єкоцид*, *єкоінфляція*, *єкоризик*, *єкопаспорт*, *єкостабільність*, *єковікаріат* тощо. Поява слів із цим компонентом зумовлена станом сучасної екології та екологічної ситуації, що склалася у світі. Переважна більшість цих утворень має нейтральний характер.

Однак вже є чимало оказіональних новотворів з **єко-**: *єкоклуб*, *єколікар*, *єкомарафон*, *єкомобіль*, *єкотуризм*, *єкосоціалізм*, *єкопанорама*, *єконовини*, *єкородина*, *єкополіцейський*, *єкожурналістика*. А у публіцистиці ще: *єковиродок*, *єкобіда*, *єкокамікадзе*, *єкобайка*, *єкокрамничка*, *єкомагазин*, *єкомоноцентризм*, *єкоодяг*, *єкоповстання*, *єкоповстання*, *єкопомилка*, *єкопротест*, *єкоспротив*, *єкотовар*, *єкторба* тощо. Усі вони мають відповідники серед двослівних конструкцій: екологічний + слово.

В останні десятиліття ХХ в. століття на сторінках періодичної преси все частіше почали з'являтися слова на **кібер-**. Компонент є усиченням від слова

² Н. Клименко, *Оновлення словотворчих ресурсів як наслідок семантичної інтерференції мов [в:] Творба речі и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Университет у Београду, 2012. С. 131–140.

кібернетика. Слово є грецького походження (kybernetike зі значенням мистецтво управляти, керувати). З'явилося це слово у 30–40 рр. XX ст., а в Україні ще пізніше. Сьогодні цей термін позначає науку про загальні закономірності процесів керування і передачі інформації. Таким чином, компонент *кібер-* — це перша частина складних слів зі значенням *кібернетичний* або той, що має стосунок до кібернетики. Погляд на це слово неоднозначний у наукових колах. Одні учені вважають його терміном, інші — арготизмом, ще інші — архаїзмом. Як арготизм слово уживають на позначення ЕОМ, кібернетичної машини, комп'ютера, а також факультету кібернетики у вищій школі.

Слово *кібер* має і міжмовний омонім в татарській мові зі значенням зверхність.

Слова з компонентом *кібер-* ще не були в полі зору лінгвістів. На жаль, не усі сучасні словники фіксують слова з цим компонентом. Їх немає у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за ред. В.С. Бусола. Натрапляємо лише на окремі лексеми у словнику «Нові слова та значення» (2008), зокрема там зафіксовано два слова: *кіберантрополог* та *кіберзлочин*. У «Лексико-словотвірних інноваціях» (2004–2006) є слова *кіберпанк* і *кіберцерква*, а у виданні, що містить інновації 2007 року, є слово *кіберлюдина*. Видання 2008–2009 років подає лексеми *кібербезкарність* і *кібернаркоманія*. Найбільше таких слів виявлено в мережі інтернет (wikipedia.org/wiki) та на сторінках періодики.

Однак у цих джерелах фіксації таких лексем немає єдиного підходу до написання таких слів. Їх подають через дефіс, разом і окремо. Порівняймо: *кіберблоки*, *кіберпростір*, *кіберпанк* і *кібер-мафія*, *кібер-окуляри* *кібер-хакери*, *кібер-нелегали*, а також *кібер кафе*, *кібер афера* тощо. Нерідко навіть в одному виданні спостерігаємо різнобій у написанні таких слів: *кіберпанк* і *кібер-церква* (Нелюба, 2004–2006), хоча зрозуміло, що усі слова з *кібер-* слід писати разом, оскільки між частинами існує підрядний зв'язок (скорочення від *кібернетичний* + слово).

Слова з цим компонентом позначають :

1. абстрактні поняття: *кіберактивізм*, *кібергероїзм*, *кіберненависть*, *кібербезпека*, напр.: ***кібербезпека*** — це інформаційна безпека соціальних мереж, телекомунікацій, мобільних пристроїв, які можуть піддаватися хакерським атакам; ***кіберреальність*** — комп'ютерна реальність.

2. поняття культури: *кіберарена*, *кіберготи*, *кіберпанк*, *кіберпоезія*, *кіберпроза*, *кібертечія*, *кіберстиль*, *кібертекст*, *кіберсеріал*, напр.: ***кіберготи*** — субкультура, представники якої носять специфічний одяг, короткі стрижки кислотних кольорів, чоботи на платформі, яскраві кольори одягу та тусуються в спеціальних клубах; ***кіберпанк*** — напрям у літературі, піджанр наукової фантастики, який описує жахи інтернетів.

3. поняття спорту: *кіберспорт*, *кіберспринт*, *кіберфутбол*, *кіберхокей*, *кіберчемпіонат*, напр.: ***кіберспорт*** — спортивні змагання з відеоігор; ***кіберфутбол*** — це футбол електромеханічних роботів.

4. поняття права і криміналу: *кібербулінг*, *кібербезпека*, *кіберзакон*, *кібер-загрози*, *кіберзалежування*, *кібермафія*, *кіберполіція*, *кібер-тероризм*, *кібертерорист*, *кіберзлочин*, *кіберзлочинність*, *кібер-хакери*, *кіберпогоня*, *кібершипигунство*, напр.: **кіберзлочин** — кримінальна дія, яка здійснена (здійснюється) у кіберпросторі і відповідальність за яку передбачено кримінальним законодавством; **кіберафера**: афера, здійснена через систему інтернет.

5. комп'ютерних програм: *кіберняня*, *кіберстрахування*. Наприклад: **кіберняня** — програми психологічного захисту дітей, яка автоматично блокує доступ до ресурсів аморального характеру (порно, наркотики, насильство і т.п.); **кіберстрахування** — страхування від кіберзлочинів.

6. поняття медицини: *кіберклініка*, *кіберніж*, *кіберокуляри*, *кіберпротези*, напр.: **кіберніж** — радіохірургічна система в кіберклініці Спіженка, яка є найсучаснішим і ефективним способом лікування онкозахворювань; *кіберокуляри* — пристрій для сліпих, що «показує» звуком.

7. соматичних понять: *кібероко*, *кібервуха*, *кіберкінцівки*, *кіберноги*, *кіберрука*. Порівняймо: **кібервуха** — вухо, яке може «чути» радіочастоти, що далеко виходять за межі можливостей людських вух; **кіберкінцівки** — роботизована кінцівка людського тіла, що управляється за допомогою нервів ампутованої кінцівки.

8. понять військової справи: *кібератака*, *кібербитва*, *кібервійна*, *кіберармія*, *кібервійсько*, напр.: **кібератака** — злочин, пов'язаний із хакерськими атаками на комп'ютер жертви з інших комп'ютерів, мета якого — заволодіння конфіденційною інформацією її власника; **кібервійна** — віртуальна війна, де основна зброя — комп'ютерна миша, за допомогою якої здійснюються ворожі дії в кіберпросторі, наслідком яких є масові дезорганізації та фізичні руйнування військових та цивільних об'єктів

9. іграшки чи мультиплікаційних героїв, створених за допомогою комп'ютерних технологій: *кіберптах*, *кіберкролик*, *кібермотоцикл*, напр.: **кіберптах** — недорога і легка в управлінні іграшка для дітей від 13 років і вище, що працює на радіокеруванні.

10. поняття, пов'язані із освітою: *кіберосвіта*, *кіберуніверситет*, *кібершкола*, Напр.: **кіберосвіта** — освіта за допомогою комп'ютерної техніки та Інтернету; **кіберуніверситет** — навчальний заклад, де студентів навчають винятково через глобальну мережу, зокрема через мобільні телефони, на які можна завантажувати лекції, супровідні матеріали, тексти, картинки й все, що може знадобитися для навчання, напр.: «У місті Токіо відкрили перший кіберуніверситет».

11. елементів одягу: *кібервзуття*, *кіберрукавичка*, напр.: **кібервзуття** — взуття для кіберготів; **кіберрукавичка** — рукавичка, що виконує функцію 6-го пальця.

12. частин механізмів, машин: **кібершина** — шина, яка завдяки вставленого в корпус мікрочипу, може постачати цінну інформацію про свій стан в дорожніх умовах, здійснюючи електронний контроль за рухом автомобіля.

13. релігійних понять: *кіберрелігія*, *кіберцерква*. Напр.: *кіберцерква* — кібернетична (віртуальна) церква; *кіберрелігія* — співіснування різних релігій в інтернеті.

14. назви установ і організацій: *кібербанк*, *кіберкафе*, *кібермузей*, *кіберавтошкола*. Напр.: *кіберкафе* — кафе, оснащене комп'ютерною технікою, де надається доступ до мережі Інтернет. Однак з розвитком інфраструктури з'явилося й інше значення цього терміна, а саме: це продукт нового покоління, зорієнтований на заклади громадського харчування, бари, ресторани, що пропонують інноваційне, швидке, інтерактивне, а головне, виключно цікаве обслуговування своїм клієнтам; *кібермузей* — музей комп'ютерної техніки у Муромі, де експонуються комп'ютери, комплектувальні, пристрої введення, пристрої збереження інформації, монітори, процесори і мікросхеми, принтери, стільникові телефони тощо.

15. назви осіб: *кіберантрополог*, *кіберполицейський*, *кіберлюдина*, *кібертерорист*, *кіберсвотер*, *кіберсолдат*, *кібернелегали*, *кібердетективи*, *кіберхакери*, напр.: *кіберантрополог* — учений, який вивчає еволюцію людини, використовуючи віртуальну реальність та комп'ютерне моделювання; *кіберсвотер* — людина, що займається самовільним перепродажем.

Поглянемо на ці слова з позицій належності їх до терміносистем. Як відомо, термін як спеціальна мовна одиниця повинна чітко співвідноситися з поняттям, яке позначає, мати чітку дефініцію. Однак, що стосується слів з компонентом *кібер-*, то тут маємо ще певну розмитість у трактуванні того чи іншого слова. Візьмемо для прикладу слово *кібервійна*. В мережі Інтернет знаходимо для нього кілька визначень:

1) це застосування комп'ютерних технологій та Інтернету однією державою або за її безпосередньої підтримки проти іншої держави.

2) використання Інтернету й пов'язаних з ним технологічних й інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній та інформаційній безпеці та суверенітету інших держав.

Окрім того, частина слів з *кібер-* не мають чітких визначень (дефініцій), тому їх можна вважати лише протермінами. Лише окремі лексеми з цим компонентом уживають в побутовому мовленні, серед них: *кіберкафе*, яке має синонім *інтернет-кафе*, *кіберцерква* — *квазіцерква*.

Компонент стає словотвірно мобільним. Від нього вже маємо похідні — *кіберята*, *кіборги*.

Уживають ці слова і в переносному значенні. Порівняймо: «*Керівник проекту інакше, аніж «кіберлюдиною», усміхнену тендітну Мирославу й не називає, тому що вона — найвитриваліша ланка команди*» («Ранок на 5»). Тобто, використані в чужому для них мовному середовищі як будівельний

матеріал для творення нових слів, ці компоненти здатні розвивати нові значення.

Таким чином можемо констатувати, що в українському лексиконі з'явилася значна кількість нових слів з компонентом *кібер-*. Це здебільшого терміни, яких об'єднує значення «належність до комп'ютерних технологій, інтернету». Однак кожен термін може належати до відповідної терміносистеми чи номенклатури, а саме: до військової справи, медицини, соматички, правознавства тощо. Із розглянутих лексем у словниках нових слів зафіксовані лише окремі.

Слова з новими іншомовними компонентами досить інтенсивно продукуються останнім часом і проникають в лексику української мови. Вивчення їх, систематизація, зіставлення з наявними у близькоспоріднених і неблизькоспоріднених мовах дозволить виявити їхню специфіку в українському лексиконі, прослідкувати динаміку розвитку подібних слів, уточнити їхнє значення, сферу використання.

Динамічні процеси в лексиконі української мови засвідчують зміну функціональної поведінки словотворчих ресурсів, їх оновлення, що виразно помітно в середовищі афіксоїдних основ, які стають інтернаціональними і розвивають свій словотвірний потенціал, формуючи гнізда споріднених слів.

Бібліографія

Література

- Войтенко Ю., *Кібербезпека — проблема століття*, http://3222.ua/article/kiberbezpeka-problema_stolttya.htm.
- Клименко Н., *Оновлення словотворчих ресурсів як наслідок семантичної інтерференції мов*, [в:] *Творба речі и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Университет у Београду, 2012.
- Кокійло О., Корбозерова Н., *Інтернаціональна лексика в російській та іспанській мовах*, “Мовознавство” 1987, №2.
- Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник*, Укл. К. Коротич *et al.*, Харків 2009.
- Нелюба А., *Лексико-словотвірні інновації (2008–2009): Словник*, А. Нелюба, Харків 2010.
- Нелюба А., Нелюба С., *Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): Словник*, А. Нелюба, С. Нелюба, Харків 2007.
- Нові слова та значення: Словник*. Укл. Л.В Туровська, Л.М. Василькова, Київ: видавництво «Довіра» 2008.
- <http://www.Osvita.org.ua/news/10.01010>.
- http://3222.ua/article/kiberbezpeka-problema_stolttya.htm.
- <http://tsn.ua/svit/viiskovo-morski-sili-ssha-stvorili-vlasne-kiberviisko.html>.
- <http://news.finance.ua/ru/~5/2013/06/09/303331>.

Words with the new international components in modern Ukrainian language (words with cyber-component)

Summary

There are collected and described words with component *кибер-*, which have appeared recently in the Ukrainian language. They found their value, status in the system of linguistic units, attention to the spelling of the words was paid and their use in texts of different styles research.

Keywords: foreign language vocabulary, international components, terminology.

Wyrazy z nowymi komponentami pochodzenia obcego we współczesnym języku ukraińskim (na przykładzie wyrazów z prefiksoidem *кибер-*)

Streszczenie

W artykule zebrano i omówiono leksemę z komponentem *кибер-*, które pojawiły się w języku ukraińskim w ostatnich latach, określono ich status w systemie jednostek lingwistycznych. Szczególną uwagę zwrócono na pisownię tych leksemów oraz ich zastosowanie w tekstach zróżnicowanych stylistycznie.

Słowa kluczowe: język ukraiński, nowe leksemę, komponenty międzynarodowe, terminologia.